

מתורתו של רבינו מרן רבי שלמה פישר זצוק"ל

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה (כג, א).

ז"ל הרמב"ן, לשון רש"י לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו. בת ק' כבת כ' לחטא, ובת כ' כבת ז' ליופי, וכן כתב בשני חיי אברהם. ואין מדרשו זה נכון, שהרי בשני חיי ישמעאל נאמר כשני חיי אברהם בשוה וכו', ומה שאמרו בב"ר בת ק' כבת כ' לחטא לא דרשו כן אלא מיתור הלשון שחזר ואמר שני חיי שרה כו' ולא דרשו כן באברהם עכ"ל הרמב"ן.

ול"נ פשוט, שדקדוקם של רז"ל הוא מגוף הדבר שמנה הכתוב שנותיה של שרה שלא מצינו כן בכל התורה כולה שימנה הכתוב שנותיהן של נשים וכמו שכבר עמדו על כך בזהר (פרשת חיי שרה) וכן הרשב"ם בפירושו כאן (א.ה. ע"י דרשות ב"י סימן ל"ד הערה ה).

והנה ראיתי מי שהגיה בלשון המדרש בת ק' כבת כ' ליופי ובת כ' כבת ז' לחטא והיא נראית הגנה נכונה מאד (ועיין במת"כ שמשמע מלשונו שהיו לפניו הלופי גרסאות בזה).

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה (כג, א).

במדרש (פרשה נ"ח ג), ר"ע היה יושב ודורש, והציבור מתנמנם. ביקש לעורר, אמר מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינה, אלא תבא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שהיתה קכ"ז שנה, ותמלוך על קכ"ז מדינות.

המאמר תמוה ואומר דרשני. וכבר רבו הדברים בזה במפרשים.

ונראה לפרש כך, דהנה ארז"ל (שמו"ר פרשה א' א') ששרה היתה גדולה מאברהם, וקשה הא קמן שכל השבחה בתורה ולדורות הכל לאברהם ולא לשרה.

והענין, כי אברהם הגיע למעלתו בהדרגה, וכל יום הוסיף במעלה, בן ג' שנים התחיל לחשוב ולשוטט במחשבתו להכיר בוראו, וכשהיה בן מ' השלים להכירו (כ"מ פ"א מהל' ע"ז ה"ג), ונתנסה בעשרה נסיונות, דהיינו שבכל נסיון הוסיף מעלה (וזה כלל גדול בכל כו"ב, וכן בעשרה מאמרות וז' ימי בראשית כתבו הקדמונים שאין זה מספר של שכנות שזה כזה, אלא כל אחד נעשה הכשר והכנה לבא אחריו). משא"כ שרה היתה במעלתה מתהלה ועד סוף, בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז'. וכמ"ש בב"ר בריש הפרשה, ד"א יודע ה' ימי תמימים זו שרה, שהיתה תמימה במעשיה כהדא עגלתא תמימה, והיינו שהיתה אמונתה תמימה ולא ע"י הקירה כאברהם (והמפרשים שם לא עמדו על הפשט. א.ה. ע"י דרשות ב"י סי' ל"ט הערה א)). והנה בערך הימים הקודמים נמצאת שרה חשובה מאברהם, שאצלו היו הקודמים פחותים במעלה ואילו כבר היתה במעלתה, משא"כ בימים הבאים נתעלה אברהם הימנה.

והנה באחשוורוש אמרו בגמ' (מגילה יא, א) בתחלה מלך על ז' ולבסוף מלך על כ' ולבסוף מלך על מאה. ובמדרש (מ"ר אסתר א, ז), נמל אוכלוסין מז' וכבש כ', נמל אוכלוסין מכ' וכבש ק', משא"כ אסתר מלכה מיד על קכ"ז מדינה בלא הדרגה. וזהו שאמרו, תבא בתה של שרה שזכתה למעלתה מיד בלא הדרגה, בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז', ותמלוך על קכ"ז מדינה בלא הדרגה.

ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל (כד, א). דרשו רז"ל (ב"ב טז.) בת היתה לו.

הענין כמ"ש שלא שלט בו יצה"ר, מדכתיב ביה בכל (שם יז). ואי' בזהר מאן דקטל לחיוויא יהיבין ליה ברתא דמלכא.

ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי (כד, ב).

ב' במסורה המושל. הדא הכא, ואידך אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח.

הענין עפמ"ש הכלי יקר עה"פ המושל בכל אשר לו, פי', מסתפק במה שיש לו, ושמה בחלקו. לאפוקי מאותו אשר לא ישליטנו האלקים לאכול ממנו. וז"ש אם רוח המושל וגו' מקומך אל תנח.

ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי (כד, ב).

תחת ירכי – לפי שהנשבע לרכי שיטול בידו חפץ של מלוה, כגון ספר תורה או תפילין, והמילה היתה מלוה ראשונה לו, ונאלה לו על ידי לעב, והיתה חזיכה עליו ונטלה (רס"י).

וביאור הענין, כי כל ענין שליחותו של אליעזר היה שלא לקחת אשה מבנות כנען, והרי זה היה כל ענין ברית המילה לברית ברית עם אברהם להתיחד מאו"ה, וכמ"ש (יז, ז) והקימותי את בריתי וגו' להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו. וארז"ל (יבמות ק, ב) דהכי א"ל הקב"ה לאברהם, לא תנסב נכרית ושפחה דלא ליזיל זרעך בתרה. [ומה"ט נמי אמרי בעירובין (יט, א) דהבועל נכרית נמשכת ערלתו, ואאע"ה לא מבשקר ליה (אינו מכירו שז"א יהודי וכו' וזומה לו כמי שאינו נימול. רס"י)]. ולכן השביעו במילה.

והנה כתיב (כד, ה), החשב אשיב את בנך וגו' ויאמר אליו אברהם וגו' ה' אלקי השמים וגו' ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן וגו' הוא ישלח מלאכו וגו'. פי', שהרי באותה ברית שנאסר לי ליקח נכרית, באותה ברית עצמה הובטחה לי הבטחת הארץ. וא"כ ודאי שהקב"ה ישלח מלאכו לפניך שלא יצטרך בני לעזוב את הארץ.

והנה "הוא ישלח מלאכו לפניך" ר"ת מילה שבזכות ברית המילה ישלח מלאכו.

ובה אדע כי עשית חסד עם אדני (כד, יד).

ג' במסורה ובה. הדא הכא, ואידך, ובה יחסו עניי עמי, ואידך, ובה אבן יקרה.

יבואר עפמ"ש במק"א (דרשות ב"י עמ' שי"ד) בענין אבן טובה שהיתה תלויה לאאע"ה בצוארו. והנה רבקה היה לה ג"כ ענין זה (של אהבת צדק, ותשנא רשע. שהוא ר"ת צואר. וזהו האבן טובה, וכמ"ש ורבקה אוהבת את יעקב [ועד"ש יוהן רשע בל למד צדק דקאי על עשו. ש"מ שעשו רשע, ויעקב צדק] והיינו אבן יקרה). וז"ש אם יש בה ב' דברים א. ובה יחסו עניי עמי היינו הכנסת אורחים ב. ובה אבן יקרה היינו אותה אבן טובה של אאע"ה, או, ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני.

ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי ואשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם (כד, ז).

ולא אמר ואלקי הארץ, ולמעלה אמר ואשביעך וגו' (רס"י).

וי"ל דבענין הזיווג יש ב' חלקים, אחד בידי אדם ואחד בידי שמים [ובזה מיושב קו' הרמב"ם באגרותיו איך שייך זיווג מן השמים הרי ניתנה בחירה. וע"ע רפ"ג דכתובות, אריה וגנבי ביד"ש, וצינים ופחים ביד"א. שלאכול בעצמו מסור לגמרי בידו, אבל בידי אחר יש אפשרות שלא יצליח חברו להזיקו וחלק זה מסור בידי שמים, ואמר לו אברהם שעליך לעשות מאי דמפקדת ומה שנוגע לחלק השמים בטוהני שה' אלקי השמים יהיה בעורך ויצליח דרכך.

והנה, אליעזר אמר, ואבא היום אל העין, ר"ת שם גושפנקא דחתם ביה שמיא וארעא, שהוא ר"ת את השמים ואת הארץ. אלא שהוא הפוך. דהיינו, את הארץ קודמים לר"ת את השמים. לומר, שהוא כבר עשה את שלו, ואח"כ ה' יצליח דרכו.

ויקה העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וכל טוב אדוניו בידו (כד, י).

ב' במסורה וכל טוב, חדא, וכל טוב אדוניו בידו. ואידך, וכל טוב דמשק.

וביאור הענין, כי הנה כתב רש"י שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו.

והנה כתב הרמב"ן עה"פ המושל בכל אשר לו, שאליעזר היה אפוטרופוס על כל נכסיו של אברהם. נמצא א"כ, שלא היה צריך לכתוב בשטר מתנה אלא אליעזר גרידא, וכמש"כ הוא אדוני וכתבו המפרשים דיצחק כבר היה אדוני משום השטר, ולפמש"נ באמת לא כתב בשטר רק שנמסר לו אליעזר.

וז"ש וכל טוב אדוניו בידו ומאי ניהו שטר מתנה על דמשק אליעזר, וכל טוב דמשק.

ובה אדע כי עשית חסד עם אדני (כד, יד).

יש לדקדק בפרשה שמקודם כתיב שביקש (כד, יב) ועשה חסד עם אדוני אברהם הנה אנכי נצב וגו' ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני ולא הזכיר אמת. ואח"כ כתיב (כד, כז) ויאמר ברוך ה' וגו' אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם אדוני, הזכיר גם חסד וגם אמת. ואילו כשסיפר לפניו המעשה אמר (כד, מח), ואברך את ה' וגו' אשר הנחני בדרך אמת וגו' ולא הזכיר חסד, ולבסוף אמר להם (כד, מט) אם ישכם עושים חסד ואמת את אדוני. הלא דבר הוא.

והנראה דאברהם בציוויו לאליעזר הקפיד רק על משפחה, ולבסוף תלה בתפילתו חסד הנערה. ורש"י הרגיש בזה ופי', ובה אדע כי עשית חסד, אם תהיה ממשפחתו והוגנת לו אדע כי עשית חסד. והענין, כי אמת פירושו מקיים הבטחתו (כפירש"י שמות יח, כא), וההבטחה לאברהם היתה רק על משפחה. ואליעזר התחמד מעצמו לבקש שתהיה הוגנת ובעלת חסד. וד"ז מכונה חסד, וזהו שביקש על חסד. ולבסוף יצא באמת ב' הדברים יחד גם שהייתה בעלת חסד וגם ממשפחתו והודה על חסד ואמת (ובמק"א כתבת, אמת פירושו יושר מצד משפט דין אמת. וישוב החברה, שזה יושר ליקח אישה ממשפחתו, שהוא דבר נאה ומתקבל וכמשארז"ל חטיין שבעירך וכו'), אבל להם כמובן לא רצה להדגיש עניין המעלה המיוחדת שמצא ברבקה, שלכך שינה נמי ואמר ואשאל אותה, ואח"כ ואתן. ולא סיפר שמרוב התפעלותו מהחסד לא המתין עד ברור ענין המשפחה, ולכן גם כאן הדגיש את האמת לקחת בת אחי אדוני לבנו שזה ענין אמת כנ"ל.

ולבסוף אמר שבשידוך זה יש גם חסד וגם אמת, ואם לא תרצו אפנה על ימין ועל שמאל לחפש או חסד או אמת.

ועוד נראה לפרש באופ"א, דחסד פירושו מה שאדם עושה לטובת זולתו מצד הטבה. ואילו אמת פירושו דבר שישר מצד הטבע והוא הנאה גם לעושהו.

ומעתה א"ש היטב, כי מקודם (כד, יג) כשביקש הנה אנכי נצב על עין המים וגו', דהיינו, שהיא טובה והסודה. ולא הזכיר ענין המשפחה. וכתבו המפרשים (משך חכמה כד, ה, ודלא כרש"י שפי' שצוהו אאע"ה ליקח ממשפחתו), שבאמת אברהם לא הזכיר משפחה, רק אליעזר אמר כן, להגדיל המופת. לכן אמר רק ועשה חסד, וכן ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני, והיינו הטבה עם אברהם. אולם אח"כ (כד, כג) כששאלה בת מי את, ונודע לו שהיא ממשפחת אברהם. אז אמר ברוך ה' אשר לא עזב חסדו ואמתו, שהדבר נכון אף מצד הטבע, שהרי היא גם ממשפחתו, וזהו שסיים אנכי בדרך נחני ה' בית אחי אדוני. אולם כשסיפר לפניו המעשה לא רצה לעשות עיקר מענין החסד, אלא עשה עיקר מענין האמת, שהוא הנאה גם להם. ומזה"ש שינה באמת את חסדו ואמר (כד, מז) ואשאל אותה בת מי את ורק אח"כ ואשם הנזם וגו' [וכבר עמד רש"י ע"ז, ולמש"נ א"ש]. ולכן אמר ואברך את ה' וגו' אשר הנחני בדרך אמת לקחת את בת אחי אדוני לבנו לומר שזהו העיקר אצלו.

ולבסוף אמר שבשידוך זה יש גם חסד וגם אמת, ואם לא תרצו אפנה על ימין ועל שמאל לחפש או חסד או אמת.

ובה אדע כי עשית חסד עם אדני (כד, יד).

בגמ' חולין (צה, ב), כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם אינו נחש, וברמב"ם (פי"א עכו"ם ה"ד) פסק נמי, דמה שעשה אליעזר הוה ניהוש. ובראב"ד שם השיג, איך חשב על צדיקים כמותן עבירה. ובאמת צ"ע אם אליעזר דדן במידת החסד, אמאי הוצרך לניהוש. והנראה, דחז"ל (ב"ר נט, ט) דרשו על אליעזר, כנען בידו מאזני מרמה, שהיה יושב ושוקל אם בתו ראויה אם אינה ראויה כו'. וצ"ב, אם היה יושב ושוקל א"כ זהו טוב. וצ"ל, דהשיקול אינו מועיל כאשר המאזניים הם מאזני מרמה. והמעט שבידו מאזני מרמה, כיון שהוא בחינה של עבד. ולכן פחד אליעזר ועשה ופעל ע"י ניהוש ותפילה, והשליך יהבו על ה'.

ובגמ' סוכה (לא, א) ההיא סבתא דאתאי לקמיה דרב נחמן אמרה ליה ריש גלותא וכולהו רבנן דבי ריש גלותא בסוכה גזולה הוה יתבי, צווחה צווחה ולא אשגח בה רב נחמן. אמרה ליה, איתתא דהו"ל לאבוב ש"ח עבדי צווחי קמייכו ולא אשגחיתו בה וכו', ופרש"י, דקאי על אברהם אבינו. ותימה, דהרי אמרו"ל שזה היה רק אליעזר שהוא בגימטריה ש"ח וכמו שפירש"י עה"ת. וי"ל, שאליעזר היה דולה ומשקה מתורת רבו, ומה תורה מצינו באליעזר, דבפרק חלק איתא דאליעזר הלך להתקוטט עם שופטי סדום. ואמרו חז"ל, כצינת שלג ביום קציר ציר נאמן לשולחיו, זה אליעזר. וכמשנ"ת שהיה לו מורך לבב, שמתוך שראה שעלול ליכשל בנגיעה לעצמו, השליך יהבו אל ה'. וזהו שטענה ההיא סבתא כנגד רב נחמן, דאליעזר ששינה מדינו, חשש על שיקול דעתו, ואילו ר"נ מחמת נגיעה וקרבה אל תלמידיו, לא אשגח בה כלל.

ויפך אברהם ויקח אשה ושמה קטורה (כה, א).

קטורה זו הגל ונקלאת קטורה ע"ש שפירש"י מעשיה כקטורת וסקקרה פתחה שלל מזווגה לאלם מיום שפירש"י מאכרסה (כס"ז). והנה הא דהוצרכו חז"ל לפרש כ"כ שבחה של הגר. נראה דהוא משום, דע"י לידת בני קטורה איגלאי מילתא שלא מאבימלך נתעברה שרה אלא מאברהם שחזר לנערותו, אבל עדיין יש לליצני הדור מקום לומר דקטורה זינתה תחתיו, וע"ז אמר שהייתה מפורסמת לצדקת, שנאים מעשיה כקטורת ודו"ק. (ודברינו דלא לפמש"כ לעיל פ' לך לך עה"פ ולישמעאל שמעתיך יז, כ) דמעשה זה של אברהם היה קודם לידת ישמעאל.